AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE SOSYAL SERMAYE VE KONJONKTÜREL DALGALANMALAR İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

Semih ÇETİN[*]

ÖZ

Son yıllarda, büyümenin dinamikleri arasında tartışılmaya başlanan ve kalkınma literatüründe kendisine yer edinen sosyal sermaye konusuna yönelik ilgi artmaktadır. Diğer taraftan konjonktürel dalgalanmaların refah ve büyüme üzerine olan olumsuz etkileri sebebiyle, bu dalgalanmaların tüm olası sebeplerini araştırmak önemli görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal sermayenin ekonomik performans üzerinde nasıl bir etki yarattığı önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada 1995-2017 yılları arasında 15 AB üyesi ülkeden oluşan bir örneklem için, sosyal sermaye ve konjonktürel dalgalanmalar arasındaki ilişki tam değiştirilmiş en küçük kareler (FMOLS) yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmada, sosyal sermaye ile konjonktürel dalgalanmalar arasında negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğuna dair kanıt bulunmuştur.

Anahtar Kavramlar: Sosyal Sermaye, Konjonktürel Dalgalanmalar, Panel Veri Analizi (FMOLS).

[*] Dr. Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, semihcetin@hitit.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3290-1375.

***Makalenin gönderilme tarihi**: Mart 2021* ***Kabul tarihi**: Nisan 2021*

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CAPITAL AND BUSINESS CYCLE VOLATILITY IN EUROPEAN UNION COUNTRIES

ABSTRACT

In recent years, there has been an increasing interest in the issue of social capital, which has been discussed among the dynamics of growth and has taken its place in economic develeopment literature. On the other hand, due to the negative effects of cyclical fluctuations on welfare and growth, it is important to investigate all possible causes of these fluctuations. From this point of view, the effect of social capital on economic performance emerges as an important research topic. In this study, the relationship between social capital and cyclical fluctuations was investigated using the fully modified least squares (FMOLS) method for a sample of 15 EU member countries between 1995 and 2017. As a result, the study provides evidence that there is a significant relationship between these variables.

Keywords: Social Capital, Bussiness Cycle Volatility, Panel Data Analysis (FMOLS).

GİRİŞ

Literatürde büyüme ve kalkınma dinamikleri çerçevesinde ele alınan sosyal sermaye kavramına yönelik ilgi son dönemde artmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi geleneksel yaklaşımların açıklayamadığı alanların, görece yeni bir kavram olan sosyal sermaye ile açıklanmaya çalışılması olarak görülebilir. Literatürde, güvenin yeterli düzeyde olmadığı durumda, olası problemleri ortadan kaldırmak için gerekli, maliyetli ve yavaş işleyen kurallara ve yaptırımlara ihtiyaç duyulduğu, yüksek düzeyde güvenin ise işlem maliyetlerini düşürdüğü bilinmektedir (Helliwell ve Putnam, 2007, s.5; Knack ve Keefer, 1997,s.1252).

Diğer taraftan, konjonktürel dalgalanmaların azaltılması, sürdürülebilir büyümenin sağlanması ve refah kayıplarının minimize edilmesi açısından önemli görülmektedir. Bu sebeple, konjonktürel dalgalanmaların tüm olası sebeplerini araştırmanın gerekliliği doğmuştur. Buradan hareketle sosyal sermayenin makro ekonomik istikrar üzerinde nasıl bir etki yarattığı önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal sermayenin geliştirilmesi için kamunun kullanabileceği en etkili aracın, eğitim olduğu ifade edilmektedir (Fukuyama, 2001, s.18). Bu çalışmada sosyal sermayenin göstergesi olarak Goldin ve Katz (1999)'ı takiben eğitim harcamaları kullanılmıştır. Çalışmada söz konusu tartışmalardan yola çıkarak sosyal sermaye ve konjonktürel dalgalanmalar arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, ilk olarak eşbütünleşme analizi yapılmış ve Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS) kullanılmıştır. 15 AB üyesi ülke için 1995-2017 yılları arasındaki dönem incelenmiştir.

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde sosyal sermaye kavramı açıklanacaktır. İkinci bölümde, önce eğitim ve sosyal sermaye arasındaki bağlantıya ilişkin literatüre, daha sonra da sosyal sermaye, büyüme ve konjonktürel dalgalanmalar arasındaki bağlantıya ilişkin literatüre yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise, çalışmada kullanılan değişkenler, model ve yöntem açıklanacaktır. Son olarak çalışmaya ilişkin sonuçlar kısaca özetlenerek politika önerilerinde bulunulacaktır.

I. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI

Literatürde büyüme dinamikleri çerçevesinde ele alınan sosyal sermaye kavramına yönelik ilgi son dönemde artmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi geleneksel yaklaşımların açıklayamadığı alanların, görece yeni bir kavram olan, sosyal sermaye ile açıklanmaya çalışılmasıdır. Ayrıca, sosyal sermaye modern ekonomilerin önemli bir parçası olmaya devam etmekte ve ekonomik faaliyetler daha karmaşık ve teknolojik olarak daha da gelişmiş hale geldikçe sosyal sermayenin önemi artmaktadır (Fukuyama, 2001,s.10).

Yeni bir kavram olması sebebiyle ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreçte literatürde birçok sosyal sermaye tanımı yapılmıştır. Coleman (1988), sosyal sermayenin işlevi ile tanımlanabileceğini ileri sürmüş ve sosyal sermaye kavramının tek bir şeyi ifade etmediğini "iki ortak unsuru olan çeşitli kavramlardan" oluştuğunu belirtmiştir. Buna göre, birinci unsur, sosyal sermayenin tüm türlerinin mevcut sosyal yapılardan ortaya çıkması; ikinci unsur ise, sosyal sermayenin birey ve kurumların belirli eylemlerini kolaylaştırması şeklinde ifade edilmektedir. Diğer taraftan, Fukuyama (2001), sosyal sermayeyi bireyler arasındaki iş birliğini teşvik eden, somutlaştırılmış gayri resmi bir norm olarak tanımlamıştır. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye ile ilişkilendirilen güven, sosyal ağlar, sivil toplum ve benzerlerinin tümü, sosyal sermayenin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ancak sosyal sermayenin kendisini oluşturmamaktadır (Fukuyama, 2001, s.7).

Putnam (2000)'e göre, sosyal sermaye, koordineli eylemleri kolaylaştırarak toplumun verimliliğini artıran güven, normlar ve sosyal ağlar gibi sosyal organizasyonun özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankası da benzer bir tanım kullanarak sosyal sermayenin kolektif eylemleri mümkün kılan normlardan ve ağlardan oluştuğunu ifade etmektedir (Grootaert, 1998, s.2). Geniş anlamda sosyal sermaye, bir topluluğun üyelerinin aile dışındaki diğer kişilerle iş birliği yapma kapasitesi olarak da tanımlanmaktadır (Algan, Cahuc, ve Shleifer, 2013, s.189).

Diğer taraftan, fiziksel ve beşeri sermaye kavramları ile birlikte düşünüldüğünde sosyal sermaye teorisi, sosyal ağların da bir değeri olduğu temelinde şekillenmektedir. Nasıl söz konusu sermaye türleri, bireysel ve toplumsal verimliliği artırıyorsa sosyal bağlantıların da söz konusu verimlilikleri artırabileceği ileri sürülmektedir (Putnam, 2000, s.16). Yani diğer sermaye

biçimleri gibi sosyal sermaye de üretkendir ve belirli amaçlara ulaşılmasını mümkün kılar. Fiziksel sermaye ve beşeri sermaye gibi sosyal sermaye de tamamen ikame edilebilir değildir; ancak belirli faaliyetlere özgü olabilir. Ayrıca diğer sermaye biçimlerinden farklı olarak sosyal sermaye, doğası gereği aktörler arasındaki ikili ve çoklu ilişkilerin yapısı içinde yer almaktadır (Coleman, 1988, s.98).

Sosyal sermayenin neleri kapsadığı ve nasıl ölçüleceği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Sosyal sermaye temel olarak güven, sosyal ağlar, sivil toplum vb. unsurlar altında incelenmektedir. Fakat Fukuyama (2001) sosyal sermaye ile ilişkilendirilen bu unsurların sosyal sermayenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını, ancak sosyal sermayenin kendisini oluşturmadıklarını ileri sürmüştür. Sosyal sermayenin kavramının ölçülmesinin oldukça zor olduğu, Fukuyama (1995); Putnam (2000); Solow (1995) gibi literatürün önde gelen araştırmacıları tarafından da ifade edilmiştir.

Sosyal sermaye, sermayenin diğer türlerine göre büyük oranda dışsallıklar yoluyla yayılmaktadır. Putnam (2000), sosyal sermayenin toplumun daha geniş bir kesimini etkileyebilecek dışsallıklara sahip olabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte kimi faaliyetlerin daha kolay yapılmasında önemli bir rol oynayan belirli bir sosyal sermaye biçiminin, başka eylemler için yararsız ve hatta zararlı olabileceği Coleman (1988) tarafından ifade edilmiştir. Dasgupta (2005) da sosyal sermayenin pozitif dışsallıklar sağlamasının yanında, negatif dışsallıklara[1] da yol açabileceğini ileri sürmüştür. Literatürde sosyal sermayenin negatif dışsallık yaratabilmesinin, bir sermaye çeşidi olması önünde engel olmadığı, fiziksel ve beşeri sermayenin de olumsuz yanlarının söz konusu olması çerçevesinde belirtilmiştir[2]. Bu noktada Fukuyama (2001), sosyal sermayeyi ölçerken söz konusu negatif ve pozitif dışsallıkların net etkisinin göz önüne alınmasının yerinde olacağını ifade etmiştir.

Diğer taraftan, literatürde, sosyal sermayenin, ticaret, finansal gelişmişlik, kamusal malların sunumu gibi sosyal sonuçların önemli bir belirleyicisi olduğu ileri sürülmektedir (Algan vd. 2013, s.189). Kamu kurumlarının etkin çalışabilmesi için sosyal sermayenin hayati bir rol üstlendiği ifade edilmektedir. Literatürde, toplumların sosyal sermayeleri/kültürleri yerine, kurumlarının karşılaştırılmasının daha uygun olup olmadığı tartışılmaktadır. Fakat birçok uygulamada da görülebileceği üzere bir ülkede oldukça başarılı

[1] Örneğin mafya yapılanması gibi organize suç örgütleri ve yönetim partizanlıklarının yapıldığı durumlarda ortak normlar temelinde istenilen amaçlara ulaşılabilir. Bu nedenle söz konusu yapılanmaların sosyal sermayeye sahip oldukları söylenebilir. Ancak bu gruplar, içerisinde yer aldıkları toplum için önemli negatif dışsallıklar da üretmektedirler.
Ayrıca kamusal çıkarların gözetilmesi amacıyla kurulan ve sosyal sermayeye sahip olan sivil toplum kuruluşlarının da (STK) negatif dışsallık yaratması mümkündür. Şöyle ki, STK'larının aşırı siyasallaşması sonucu kamu politikalarının işlevselliğinin azalması veya çıkmaza girmesi söz konusu olabilmektedir (Fukuyama, 2001, s.8-12).

[2] Ayrıntılı bilgi için (Fukuyama, 2001,s.8)

çalışan bir kurumun, sosyal sermayesi eksik olan başka bir ülkeye, aynı işlerlikte transfer edilmesi mümkün görünmemektedir. Örneğin, İtalya'daki adalet sisteminin, ülkenin güney ve kuzeyinde çok farklı işlediği, yargıçların soruşturmaları tamamlaması ve güneydeki hukuk davalarına hükmetmesinin ülkenin kuzeydekinden çok daha uzun sürdüğü çalışmalarda ortaya konmuştur[3] (Tabellini, 2010, s.678). Daha önce ifade edildiği gibi kurumların işlerliğinin sağlanması için sosyal sermayenin yeterli seviyede olması gerekmektedir (Fukuyama, 2001, s.12). Ayrıca sosyal sermayenin hem kamu kuruluşlarında hem de özel sektör kuruluşlarında etkinliği artırdığı ampirik olarak kanıtlanmıştır (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer ve Vishny Robert, 1997, s.333).

Diğer taraftan, sosyal sermaye, alışkanlık içeren bir sosyalleşme süreciyle, bir nesilden diğerine aktarılırlar. Yani patika bağımlılığı (gelenekler), sosyal olarak optimal olmayan normların çok uzun süreler boyunca devam edebileceği anlamına gelir (Fukuyama, 2001, s. 16; Goldin ve Katz, 1999, s.695; Putnam, 2000, s.389; Tabellini, 2010, s.692). Bu sebeple toplumların içerisinde bulundukları kısır döngülerin kırılabilmesi, ekonomi alanında işlem maliyetlerinin azaltılması ve politik alanda sınırlı devletin ve modern demokrasinin başarısı için gerekli olan örgütlü yaşamın desteklenmesi gibi pozitif çıktıların sağlanabilmesi için sosyal sermayeyi artıracak politikaları geliştirmeleri önemli görülmektedir (Fukuyama, 2001, s.7).

II. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmanın temel amacı, sosyal sermayenin konjonktürel dalgalanmalar üzerindeki etkisinin analiz edilmesidir. Bu analiz yapılırken sosyal sermeyenin bir göstergesi olarak, Goldin ve Katz (1999)'ı takiben, eğitim harcamaları kullanılmıştır. Bu sebeple, sosyal sermaye-büyüme literatürünün yanında eğitim-sosyal sermaye bağlantısını inceleyen literatür de önemli görülmektedir. Literatürde eğitim, oy vermekten başkalarına güvenmeye kadar pek çok siyasi ve sosyal katılım biçiminin en önemli belirleyicisi olarak kabul edilmektedir (Helliwell ve Putnam, 2007, s. 1). Eğitim ile sosyal sermeye arasındaki bu ilişkinin oldukça güçlü olduğu birçok çalışmada ortaya konulmuştur.

Eğitimin önemli bireysel getirilerinin yanında, toplumsal faydayı artırmasının da mümkün olduğu ifade edilmektedir. Nie, Junn ve Stehlik-Barry (1996)'ne göre eğitimin pozitif dışsallıklarının önemli örneklerinden birisi, bireylerin daha duyarlı ve toplumsal sorunlarla daha ilgili olmalarına sunduğu katkı olarak belirtilmiştir. Ayrıca Nie vd. (1996) bir bireyin davranışlarının sadece kendi eğitiminden değil, çevresindeki insanların davranışlarından da

[3] Putnam (1993), toplumların üyelerine işbirliği, dayanışma ve sosyal fayda alışkanlıkları aşıladıklarını iddia ederek, Kuzey İtalya'nın Güney'e göre ekonomik başarısını ve yönetimsel verimliliğini büyük ölçüde daha gelişmiş toplumsal yaşamına bağlamaktadır.

etkilenebileceğini belirtmiştir. Bireyin çevresindekilerin daha eğitimli hale gelmesinin siyasal ve sosyal olarak topluma katılım gösterme olasılığının daha fazla olacağı ifade edilmiştir. Diğer taraftan siyasal davranışın gelişmesi ve toplumsal sorunlarla ilgili olarak bireylerin daha akılcı siyasal kararlar alabileceği varsayılabilir. Dahası, eğitimli seçmenlerin demokrasinin kalitesini artıracağı da düşünülebilir[4] (Milligan, Moretti ve Oreopoulos, 2004, s.1668).

Eğer öne sürülen önermeler doğru ise eğitimin sosyal faydası, özel faydasından büyüktür denilebilir. Bu sebeple eğitimin kamu tarafından desteklenmesi bu sosyal faydaların- sosyal sermayenin- artırılmasını önemli ölçüde destekleyeceği söylenebilir (Milligan vd., 2004, s.1668). Ayrıca Coleman (1988), sosyal sermayenin bir kamu malı olduğunu ve dolayısıyla sosyal sermayenin gelişmesine katkıda bulunan yatırımların kamu tarafından yapılması gerektiğini, aksi takdirde sosyal optimumun altında bir üretim ile karşı karşıya kalınacağını ileri sürmektedir.

Literatürde, Almond ve Verba (1989); Dee (2004); Glaeser, Ponzetto ve Shleifer (2007); Helliwell ve Putnam (2007); Knack ve Keefer (1997); Milligan, vd. (2004); Nie vd. (1996); Putnam (2000) eğitim ile sosyal sermaye arasında pozitif bir ilişkinin varlığını kanıtlayan çalışmalar yapmışlardır. Aghion, Algan, Cahuc ve Shleifer (2010) de kamusal eğitimin toplumsal güvensizliği ortadan kaldırarak sosyal sermayeye pozitif bir katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Fukuyama (2001) eğitimin, beşeri sermayeyi artırmasının yanında sosyal sermayeyi de artırdığını ifade etmiş ve sosyal sermayenin, ekonomi ile ilgili kurumların oluşturulması ve reformların gerçekleştirilmesi için uygulanan kamu politikaları ile şekillendirilmesinin kolay olmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan sosyal sermayenin geliştirilmesi için kamunun kullanabileceği en etkili aracın eğitim olduğu ileri sürülmüştür. Eğitim ile sosyal sermaye arasındaki ilişki açıklanırken Aghion vd. (2010); Helliwell ve Putnam (2007); Knack ve Keefer (1997), ile paralel bir şekilde güven unsuru ön plana çıkarılmıştır.[5]

Eğitimin sosyal sermayeyi (güven ve yurttaşlık normları vb.) nasıl güçlendirdiği bir örnekle açıklanabilir; cehaletin güvensizliği doğurduğu veya öğrenmenin/eğitimin başkalarının davranışları hakkındaki belirsizliği azalttığı durumlarda güvenin ve sosyal normların, dolayısıyla sosyal sermayenin bundan pozitif etkileneceği ileri sürülebilir (Mueller 2003, s. 327). Ayrıca güvenin yeterli düzeyde olmadığı durumda, olası problemleri ortadan kaldırmak için maliyetli ve yavaş işleyen kurallara ve yaptırımlara ihtiyaç duyulduğu, yüksek düzeyde güvenin ise işlem maliyetlerini düşürdüğü bilinmektedir (Helliwell ve Putnam, 2007, s.5; Knack ve Keefer, 1997, s.1252). Ek olarak Putnam, Leonardi, ve Nanetti (1993) sosyal ağların koordine davranışları kolaylaştırarak toplumun etkinliğini artıracağını ileri sürmüşlerdir.

[4] Ayrıntılı bilgi için bakınız, Milligan vd., 2004.
[5] Temel bulgu, bir toplumun eğitim düzeyi arttıkça, güven de artacaktır.

Marx Weber'in "kültürel üstyapı, ekonomik altyapıyı yaratır" şeklindeki ifadesinde, günümüzdeki adıyla sosyal sermayenin ekonomi üzerindeki etkisine işaret ettiği söyleyebilir (Fukuyama, 2001, s.17). Literatürde de sosyal sermaye-büyüme ve sosyal sermaye-konjonktürel dalgalanmalar arasında önemli bir ilişkinin söz konusu olduğunu ileri süren çalışmalar yer almaktadır.

Konjonktürel dalgalanmalar ve ekonomik performans arasındaki ilişkiye baktığımızda bu konunun yıllar boyunca göz ardı edildiği görülmektedir. Daha sonraları literatürde, konjonktürel dalgalanmaların ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği ve önemli refah kayıplarına sebep oldukları ortaya konulmuştur. Ayrıca konjonktürel dalgalanmaların enflasyon ve istihdam üzerindeki olumsuz etkilerinin önemli refah maliyetlerine sebep olacağı Wolfers (2003) tarafından gösterilmiştir. Buna ek olarak özellikle gelişmekte olan ülkelerde, konjonktürel dalgalanmaların gelir dağılımı, yoksulluk ve refah üzerinde negatif etkileri olduğu ortaya konulmuştur (IMF, 2005, s.69). Dahası Kose, Prasad ve Terrones (2005), yüksek konjonktürel dalgalanmanın, büyümeyi olumsuz etkilediğini ampirik olarak ortaya koymuşlardır.

Bu açıklamalar ışığında, konjonktürel dalgalanmaların tüm olası sebeplerini araştırmak önemli görülmektedir. Buradan hareketle sosyal sermayenin makro ekonomik istikrar üzerinde nasıl bir etki yarattığı önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde sosyal sermaye ve makro ekonomik istikrar ilişkisi incelenirken öncelikle büyüme olgusu ele alınmıştır. Son on yılda az sayıda da olsa konjonktürel dalgalanmalar ile sosyal sermaye ilişkisini ele alan çalışmalar literatürde yerini almıştır.

Büyüme ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiye dair önemli bir katkı Putnam vd. (1993) tarafından yapılmıştır. Çalışmada İtalya'nın bölgeleri arasındaki ekonomik gelişmişlik farklılıklarının sebepleri incelenmiş ve sosyal sermayenin ekonomik ve kurumsal performanstaki farklılıkları açıklamada önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, Beugelsdijk ve Schaik (2005), Avrupa'daki 54 bölge için yaptıkları çalışmada sosyal sermaye ile bölgesel ekonomik büyüme farklılıklarının pozitif şekilde ilişkili olduklarını ortaya koymuştur. Tabellini (2010), 8 Avrupa ülkesindeki 69 bölge için ekonomik büyümede kültürün rolünün olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmada kültürü ölçerken güven, başkalarına saygı ve bireysel öz güven gibi bireysel değerleri ve inanışları kullanmışlardır. Sonuç olarak sosyal sermayenin de içerisinde bulunduğu kültürün, ekonomik performansı pozitif etkilediği belirtilmiştir.

Knack ve Keifer (1997) ve La Porta vd. (1997), güven ve toplumsal iş birliğinin, ekonomik performans üzerinde önemli etkisi olduğu sonucuna ulaşmış ilk ampirik çalışmalar arasında yer almaktadırlar. Knack ve Keifer (1997), güven ve yurttaşlık normlarının (civic norms), politik kanallar üzerinden

ekonomik performansı dolaylı bir şekilde artırabileceğini ileri sürmüştür. Çalışmada, sosyal sermayenin siyasi katılım düzeyini ve karakterini etkileyerek, hükümetin performansının ve ekonomi politikalarının kalitesinin arttırılabileceği öne sürülmüştür. Bunların yanında Glaeser, La Porta, Silanes ve Shleifer (2004) beşeri sermaye ve sosyal sermayenin ekonomik performansın birincil belirleyicileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Algan ve Chuc (2010) ise bireylerin ailelerinden "miras kalan" güvenin[6], Amerika'da 1935-2000 arasındaki dönemde ekonomik performans üzerinde belirleyici olduğu sonucuna varmıştır. Son olarak, Francois ve Zabojnik (2005); Zak ve Knack (2001) sosyal sermayenin ekonomik performans üzerindeki etkisini inceleyen teorik modeller ortaya koymuşlar ve her iki çalışmada da sosyal sermayenin ekonomik performansı pozitif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmaya en yakın iki çalışmada, Sagnier (2013); Ponzetto ve Troiano (2018) sosyal sermaye ve konjonktürel dalgalanmalar ilişkisini incelemişler ve bu çalışmanın sonuçları ile tutarlı olarak, sosyal sermaye arttıkça konjonktürel dalgalanmaların azaldığını ortaya koymuşlardır. Sagnier (2013) çalışmasında, Aghion vd. (2010)'un kredi kısıtlarının yatırımların aynı-yönlü devreviliğini artırdığı sonucundan hareket etmiştir. Yüksek güvenin kredi kısıtlarını gevşeteceğini ileri sürmüş, bunun da yatırımların aynı-yönlü devreviliğini düşüreceğini böylece konjonktürel dalgalanmaları azaltacağını belirtmiştir. Benzer şekilde Knack ve Keifer (1997)[7] de kredi piyasalarındaki güvenin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Ponzetto ve Troiano (2018) sosyal sermayenin büyümeyi artırdığı ve konjonktürel dalgalanmaları azalttığı sonucuna ulaşırken sosyal sermayenin toplumun bilinç düzeyini artırarak bilinçli seçmenlerin, politikacıları daha etkin politikalar üretmeye yönlendirdiklerini ve bu etkinlik artışının ekonomik performansı pozitif etkilediğini ifade etmişlerdir.

III. DEĞİŞKENLER, MODEL VE YÖNTEM

Çalışmada, sosyal sermayenin konjonktürel dalgalanmalar üzerindeki etkisini incelemek amacıyla 15 temel Avrupa Birliği ülkesinin[8] 1995-2017 arası yıllarına ait 23 yıllık verileri kullanılmıştır.

Çalışmada sosyal sermayenin konjonktürel dalgalanmalar üzerine olan etkisi denklem (1)'de yer alan regresyon modeli kullanılarak araştırılmıştır:

$$\mathrm{GAPABS}_{it} = \alpha_i + \beta_i \mathrm{EDU}_{it} + \delta_i \mathrm{NSAV}_{it} + \gamma_i \mathrm{RGDPPC}_{it} + \phi_i \mathrm{OPEN}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

[6] Literatürde bireylerin sosyal sermaye düzeyleri ile ebeveynlerinin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyleri arasında önemli bir ilişkinin var olduğunu gösteren çalışmalar yer almaktadır (Algun ve Cahuc, 2010, s.2061).

[7] Güven unsurunun ekonomik performansı hangi yollarla etkileyebileceği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Knack ve Keifer, 1997, s.1252-1254).

[8] Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan.

Denklem (1)'de, Cabanillas ve Ruscher (2008); Furceri ve Jalles (2016) çalışmalarını takiben konjonktürel dalgalanmaların göstergesi olarak $GAPABS_{it}$ değişkeni kullanılmıştır. GAPABS değişkeni, gerçekleşen çıktı düzeyi ile potansiyel çıktı düzeyi arasındaki farkın potansiyel GSYİH'ye oranının (%) mutlak değerini ifade etmektedir. Çalışmada, sosyal sermayenin göstergesi olarak kullanılan EDU değişkeni ise eğitim harcamalarının GSYİH'ye oranını temsil etmektedir[9]. Çalışmanın literatür taraması kısmında yer alan tartışmalar ışığında, sosyal sermaye arttıkça konjonktürel dalgalanmanın azalması beklenmektedir. Regresyon denkleminde dışlanan değişken sorununun ortaya çıkmasını önleyebilmek amacıyla literatürde konjonktürel dalgalanmaları etkilediği genel kabul gören kontrol değişkenleri eklenmiştir. Söz konusu kontrol değişkenlerinden ilki, net ulusal tasarrufların GSYİH'ye oranını ifade eden NSAV değişkenidir. Tasarruflar arttıkça sermaye piyasaları gelişir ve derinleşir bu da ülkelerin şoklardan etkilenme ihtimalini düşürür. Bu nedenle tasarrufların artması sonucu konjonktürel dalgalanmaların azalması beklenmektedir. Regresyon denkleminde yer alan diğer kontrol değişkeni ise ülkelerin dışa açıklık derecesini gösteren mal ve hizmet ithalat ve ihracatının toplamının GSYİH'ye oranı olan OPEN değişkenidir. Ülkelerin dışa açıklığının artması ülkelerin dış şokların etkilenme ihtimalini artmaktadır. Bu da konjonktürel dalgalanmaları arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Denklemde yer alan üçüncü kontrol değişkeni olan kişi başı reel GSYİH (RGDPPC) ise, gelir etkisini dikkate alarak, ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerini ifade etmektedir. Buna göre, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arttıkça kurumsal gelişmişliklerinin de arttığı kabul edilmekte; böylece, gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkelerin daralma dönemlerinde kredi bulma sıkıntısı ile karşılaşma ihtimali azalmaktadır (Acemoglu, 2003; Debrun ve Kapoor, 2010; Essers, 2012; Fatas ve Mihov, 2003; Fatas ve Mihov, 2008; Fatas, 2009). Ayrıca Debrun ve Kapoor (2010), ülkelerin gelişmişlikleri arttıkça daha büyük kamu sektörüne ve dolayısıyla daha büyük otomatik istikrarlandırıcılara sahip olduklarını ve böylece söz konusu ülkelerin maliye politikalarının karşı yönlü devrevi özelliklerinin arttığını belirtmişlerdir. Regresyon denkleminde yer alan

[9] Dee (2004); Helliwell ve Putnam (2007); Milligen, vd. (2004); Nie, Junn ve Stehlik-Barry (1996) vb. çalışmalarında daha eğitimli bireylerin çevresi ile olan etkileşimi yüksek bireyler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yani bireylerin hem kendilerinin hem de içerisinde bulundukları çevrenin eğitim seviyesinin artmasının sosyal sermaye üzerinde pozitif bir etki yarattığı ifade edilmektedir. Buradan hareketle çalışmada ülkelerde kamu eğitim harcama seviyelerinin sosyal sermaye üzerinde pozitif bir etki yarattığı varsayımından yola çıkarak, Goldin ve Katz (1999)'ı takiben eğitim harcamalarının GSYİH'ya oranı sosyal sermayenin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Temel yaklaşım eğitim harcamaları arttıkça sosyal sermayenin de arttığı olarak ifade edilebilir. Bunun yanında eğitim harcamalarının sosyal sermayeyi ölçmede yetersiz kaldığı çeşitli yazarlar tarafından ileri sürülmektedir. Buna karşın Fukuyama (1995) ve Solow (1995), sosyal sermayenin ölçümünün çok da kolay olmadığını belirtmişlerdir. Bu noktada sosyal sermayenin net bir göstergesi olmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır.

EDU ve RGDPPC değişkenlerine ilişkin veriler EUROSTAT veri tabanından elde edilirken, GAPABS, NSAV ve OPEN değişkenlerine ilişkin veriler AMECO veri tabanından elde edilmiştir.

Çalışmada, sosyal sermayenin konjonktürel dalgalanmalar üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla 'Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler (Fully Modified Ordinary Least Squares – FMOLS)' tahmincisi kullanılmıştır. FMOLS tahmincisi bir panelde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin her ikisinin de durağan olmayan özellikleri ile uzun dönemli ilişkilerdeki parametre heterojenliği sonucunda, Pedroni (1999, 2000)'de önerilmiştir. FMOLS tahmin edicisi, bağımsız değişkenlerin içselliğinden kaynaklanan ikinci dereceden sapmayı ortadan kaldırmak için eşbütünleşme vektörünün OLS tahmin edicisini yarı-parametrik şekilde düzeltmektedir. Pedroni (1999, 2000), eşbütünleşik paneller arasında heterojenliği açıklayan bir yapıya sahip olan "boyutlar arası grup ortalaması FMOLS tahmin edicisini" (between-dimension group-mean panel FMOLS estimator) geliştirmiştir.

Genel olarak eşbütünleşik sistem aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i x_{i,t} + e_{it} \quad (2)$$

$$x_{i,t} = x_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

$i = 1, \ldots, N$ ve $t = 1, \ldots, T$ olmak üzere N panel sayısını ve T zaman içerisindeki gözlem sayısını ifade etmektedir. $y_{i,t}$ ve $x_{i,t}$ durağan değillerse ancak eşbütünleşiklerse $e_{i,t}$ tanım gereği durağandır. Buna göre; $\hat{\beta}_j = N^{-1} \sum_{i=1}^{N} \hat{\beta}_{ji}$ ve ilişkili t istatistiği $t_{\hat{\beta}_{ji}} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^{N} t_{\hat{\beta}_{ji}}$ olmaktadır.

FMOLS tahmini öncesinde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin eşbütünleşik olması gerekmektedir. Bunun için öncelikle değişkenlerin durağanlığı araştırılmıştır. Bu amaçla, Pedroni (1999) tarafından geliştirilen Levin-Lin ve Im-Pesaran-Shin ADF test istatistikleri kullanılmıştır.

Tablo 1: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

	Levin-Lin ADF	Im-Pesaran-Shin ADF
GAPABS	-0.14	-1.61
EDU	0.23	-0.35
NSAV	1.41	0.27
OPEN	2.95	3.11
RGDPPC	2.18	1.37

Levin-Lin ve Im-Pesaran-Shin ADF test istatistikleri, normal dağılıma sahip olmalarına rağmen, boş hipotezin reddi dağılımın sol tarafında gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle eksi işaretli büyük değerler birim kök

hipotezinin reddine; böylece, değişkenlerin durağan olduğu sonucuna ulaşılmasına neden olmaktadır. Tablo-1'de yer alan sonuçlara göre, modelde yer alan değişkenlerin durağan olmadıkları görülmektedir.

Çalışmada, ikinci aşama olarak birim kök testleriyle durağan olmadıkları tespit edilen değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Pedroni (1999) tarafından geliştirilen panel PP, panel ADF, grup PP ve grup ADF test istatistiklerine göre, 'değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur' boş hipotezi ele alınan model için reddedilmiştir. Buna göre, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal bileşimlerinin durağan oldukları sonucuna varılmıştır.

Tablo 2: Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Panel PP	-3.75***
Panel ADF	-4.78***
Group PP	-2.52***
Group ADF	-3.75***

Tablo 3. 'de, çalışmada oluşturulan model için FMOLS tahmin sonuçları yer almaktadır[10]. Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre EDU değişkenin katsayısının işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre, literatürle uyumlu olarak sosyal sermaye arttıkça konjonktürel dalgalanmalar azalmaktadır. Modelde yer alan kontrol değişkenlerine bakıldığında da NSAV ve RGDPPC değişkenlerinin katsayıları beklendiği gibi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre net tasarrufların GSYİH'ye oranı ve kişi başına reel GSYİH arttıkça konjonktürel dalgalanmalar azalmaktadır. Diğer yandan, modelde yer alan son kontrol değişkeni olan OPEN değişkeninin katsayısının işareti de beklendiği gibi pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Ülkenin dışa açıklık derecesinin artması konjonktürel dalgalanmaların artmasına neden olmaktadır.

Tablo 3: FMOLS Tahmin Sonuçları

Sabit	-0.2512 (-0.7013)
EDU	-0.4259 (-2.9221)***
NSAV	-0.0106 (-4.2891)***
OPEN	2.0125 (2.9084)***
RGDPPC	-0.0002 (-5.4797)***

[10] FMOLS tahminleri yapılırken, zaman kukla değişkenlerinin (Tdum) modele dahil edilmesiyle paneli oluşturan birimler arasındaki ortak zaman etkileri yok edilmiştir.

SONUÇ

Genel olarak bir topluluğun üyelerinin aileleri dışındaki kişilerle işbirliği yapma kapasitesi olarak tanımlanan sosyal sermayenin, sosyal sonuçların önemli bir belirleyicisi olduğu iddia edilmektedir. Literatürde yer alan pek çok çalışmada, ülkeler/bölgeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklılıklarının sebepleri incelenmiş ve sosyal sermayenin ekonomik ve kurumsal performanstaki farklılıkları açıklamada önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan, konjonktürel dalgalanmaların büyüme, refah, gelir dağılımı vb. değişkenler üzerine olumsuz etkisi söz konusudur. Bu çerçevede, çalışmada sosyal sermaye ile konjonktürel dalgalanmalar arasındaki ilişki, 15 AB ülkesi için FMOLS panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, sosyal sermayenin artışı konjonktürel dalgalanmaların azalmasıyla sonuçlanmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuç, çalışmanın ilgili kısımlarında ele alındığı üzere sosyal sermayenin diğer faydalarının yanında ekonomik performansı da olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca sosyal sermaye, sosyal olarak optimal olmayan normların iyileştirilmesi ve dolayısıyla toplumların içerisinde bulundukları kısır döngülerin kırılabilmesi için çok önemli görünmektedir. Bu noktada başta eğitim olmak üzere sosyal sermayenin arttırılmasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi özellikle gelişmekte olan ülkeler için gereklilik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Aghion, P., Algan, Y., Cahuc, P., Shleifer, A. (2010). Regulation and distrust. *The Quarterly Journal of Economics*, *August*, 1015-1049.

Aghion, P., Angeletos, G., Banerjee, A., Manova, K. (2010). Volatility and growth: Credit constraints and the composition of investment. *Journal of Monetary Economics*, *57*, 246–265.

Algan, Y., Cahuc, P. and Shleifer, A. (2013). Teaching practices and social capital. *American Economic Journal: Applied Economics*, *5*(3), 189-210.

Almond, G. and Verba, S. (1989). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. London: Sage Publications.

Altuğ, S., Neyaptı, B. and Emin, M. (2012). Institutions and business cycles. *International Finance 15*(3), 347–366.

AMECO (2020). Database of the European Commission's Directorate General for Economic and Financial Affairs. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-

statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en

Beugelsdijk, S. and Schaik, T. (2005). Social capital and growth in European regions: An empirical test. *European Journal of Political Economy*, *21*, 301–324.

Cabanillas, L.G. and Ruscher, E. (2008). The great moderation in the euro area: What role have macroeconomic policies played? *European Commision Economic Papers*, No.331.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology 94*, 95-120.

Dasgupta, P. (2000). Economic Development and the Idea of Social Capital. (Ismail Serageldin and Partha Dasgupta Eds.). *Social Capital: A Multifaceted Perspective* içinde (s.325-423). Washington, DC: World Bank.

Debrun, X. and Kapoor, R. (2010). Fiscal policy and macroeconomic stability: Automatic stabilizers work, always and everywhere. *IMF Working Paper*, No. 111.

Dee, T. S. (2004). Are there civic returns to education?, *Journal of Public Economics 88*, 1697– 1720.

Essers, D. (2012), Democracy and external shock resilience in developing countries: Evidence from the Great Recession. *IOB Working Paper*, No.2012(02).

Eurostat Database (2020). Erişim Adresi: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database

Fatás, A. and Mihov, I. (2003).The case for restricting fiscal policy discretion. *The Quarterly Journal of Economics*, *118*, 1419-1447.

Fatas, A. and Mihov, I. (2009). The Euro and fiscal policy. *NBER Working Paper*, No.14722.

Francois P. and Zabojnik J. (2005). Trust, social capital and economic development. *Journal of the European Economic Association, 3*(1), 51-94.

Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity.* New York: The Free Press.

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, *22*(1), 7-20.

Furceri, D. and Jalles, J. T. (2016). Determinants and effects of fiscal stabilization: New evidence from time-varying estimates, *IMF Working Paper*, Forthcoming.

Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A. M. and Shleifer, A. (2007). Why does democracy need education?, *Journal of Economic Growt*h, *12*(2), 77-99

Glaeser, E. L., La Porta, R., Silanes, F., L. D. and Shleifer, A. (2004). Do institutions cause growth?, *Journal of Economic Growth, 9*(3): 271-303.

Goldin, C. and Katz, Lawrence F. (1999). Patterns of social capital: Stability and change in comparative cerspective: Part II. *The Journal of Interdisciplinary History, 29*(4), 683-723.

Helliwell, J. F. and Putnam R. D. (2007). Education and social capital. *Eastern Economic Journal*, *33*(1), 1-19

IMF. (2005). World Economic Outlook, Globalization and external imbalances. Erişim Adresi:https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Globalization-and-External-Imbalances.

Knack S. and Keefer P. (1997). Does social capital have an economic payoff? A cross-Country investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, *112*(4), 1251-1288.

Kose, M.A., Prasad, E.S., Terrones, M.E. (2005). Growth and volatility in an era of globalization. *IMF Staff Papers*, *52*, 31-63.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer A., Vishny Robert W. (1997). Trust in large organizations. *The American Economic Review*, 87(2), 333-338.

Milligan, K., Moretti, E. and Oreopoulos, P. (2004). Does education improve citizenship? Evidence from the United States and the United Kingdom. *Journal of Public Economics 88*, 1667– 1695.

Mueller, D., C. (2003). *Public choice*. New York:Cambridge University Press.

Nie, H., Junn, J. and Stehlik-Barry, K. (1996). *Education and democratic citizenship in America*. Chicago: University of Chicago Press.

Pedroni, P. (1999). Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bullettin of Economics and Statistics*, *61*(S1), 653-670.

Pedroni, P. (2000). Fully-Modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. *Advances in Econometrics*, *15*, 93-130.

Ponzetto, G. A. M., Troiano, U. (2018). Social capital, government expenditures and growth, *NBER Working Paper Series*, No. 24533.

Putnam, D. R., Leonardi, R., Nanetti, Y. R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modem Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.

Sagnier, M. (2013). Does trust favor macroeconomic stability? *Journal of Comparative Economics, 41,* 653–668.

Solow, R. M. (1995). But verify. *The New Republic, 11*, 36-39.

Tabellini, G. (2010). Culture and institutions: Economic development in the regions of Europe, *Journal of the European Economic Association, 8*(4), 677-716.

Wolfers, J. (2003). Is business cycle volatility costly? Evidence from surveys of subjective well-being. *International Finance*, *6*(1), 1–26.

Zak P. J. and Knack S. (2001). Trust and growth. *The Economic Journal, 111*, 295-321.